

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Охорона праці в галузі та цивільний захист»
обов'язкових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти

262 Правоохоронна діяльність (правоохоронна діяльність)

за темою – «Особиста безпека працівників поліції. Профілактика травматизму
та професійних захворювань в Національній поліції»

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 08.07.2024 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально- економічних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін Протокол
від 25.06.2024 № 23

Розробник:

Завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук, доцент Лук'янихіна О.А.

Рецензенти:

1. Заступник директора Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент Ващенко С.С.
2. Декан факультету технічних систем та енергоефективних технологій Сумського державного університету, кандидат технічних наук, професор Гусак О.Г.

План лекції

1. Травми, професійні захворювання, нещасні випадки, пов'язані з виконанням службових обов'язків, їх причини та методи профілактики.
2. Розслідування та ведення обліку нещасних випадків та професійних захворювань в національній поліції.
3. Облік травматизму.
4. Основні заходи по запобіганню травматизму та професійним захворюванням.
5. Інструктажі з питань охорони праці, їх види та порядок проведення.

Рекомендована література (основна, додаткова), інформаційні ресурси в Інтернеті

Нормативна література

1. Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971 року №332-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
2. Кодекс Цивільного захисту України від 02 жовтня 2012 року №5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992р. №2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 року №4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 року №1105 – XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.
6. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 року №580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
7. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 року №877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.
8. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 року №2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.

Основна

1. Кулешов М.М., Садковий В.П., Тютюнник В.В. Державна система цивільного захисту: навч. посіб. Х.: НУЦЗУ, 2020. 232 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/11264/1/%d0%94%d0%b5%d1%80%d0%b6%d0%b0%d0%b2%d0%bd%d0%b0%20%d1%81%d0%b8%d1%81%d1%82%20%d0%a6%d0%97%20%28%d0%9a%d1%83%d0%bb%d0%b5%d1%88%d>

[0%be%d0%b2%29.pdf](#).

2. Варивода К.С., Горденко С.І. Цивільний захист : підручник. Переяслав (Київ. обл.) : Домбровська Я.М., 2020. 596 с. URL: http://ephsheir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/4978/Pidruchnyk_TsZ.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

3. Безпека життєдіяльності та охорона праці : підручник / В.В. Сокурєнко, О.М. Бандурка, С.М. Бортник та ін. ; за заг. ред. В.В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 308 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10837/Bezpeka%20zhyttiediialnosti%20ta%20okhorona%20pratsi%20_pidruchnyk_Sokurenko_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

4. Охорона праці в галузі та цивільний захист : навчальний посібник / [В.М. Курєпін, К.М. Горбунова, В.М. Курєпін та ін.]. Миколаїв : МНАУ, 2020. 236 с. URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8596/1/Okhorona_pratsi_v_haluzi_ta_tsyvilnyi_zakhyst.pdf.

5. Трудове право України : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; [С.М. Бортник, К.Ю. Мельник, Л.В. Могілевський та ін.]. Харків, 2019. 408 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6107/Trudove%20pravo%20Ukrainy_pidruchnyk_HNUVS_2019.pdf?sequence=5&isAllowed=y.

6. Пожарова О.В. Охорона праці : навчальний посібник. Одеса. 2022. 86 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/18442/%d0%9f%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba_%d0%9e%d1%85%d0%be%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%b0%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d1%86%d1%96_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

7. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України : навч. посібник [кол. авт. ; за заг. ред. д.б.н., проф. Грибана В.Г., к.ю.н. Глуховері В.А.] Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 212 с. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/599/1/%D0%9F%D0%BE%1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9E%D0%9F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%9E%D0%91%D0%9F%D0%9D%D0%9F.pdf>.

8. Охорона праці та цивільний захист: підручник / за ред. О.Г. Левченка. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 420 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/26895/1/OP_ta_TsZ_pidruchnyk.pdf.

9. Охорона праці в галузі: навч. посіб. / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, Р.М. Білий. К.: ЦУЛ, 2017. 322 с. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/07/Atamanchuk-P.-S.-ta-inshi-Ohorona-pratsi-v-galuzi.pdf>.

10. Безпека людини у сучасних умовах: монографія / В.В. Березуцький, Н.Л. Березуцька, А.О. Богодист та ін.; за заг. ред. проф. В.В. Березуцького. Харків: ФОП Мезіна В.В., 2018. 208 с. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/34933>.

11. Грибан В., Негодченко О. Охорона праці. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 280 с.

Додаткова

12. Білоус Т.Л. Долікарська допомога : навч. посіб. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2020. 148 с.

13. Домедична допомога на місці події : практичний посібник / [П.Б. Волянський, А.М. Гринзовський, С.О. Гур'єв та ін.] Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 224 с. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/9/5/7/9/2020-5-19-112-posibnik.pdf>.

14. Атаманчук П. Основи охорони праці: навч. посіб. / П.С. Атаманчук – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 224 с.

15. Березуцький В.В. Основи професійної безпеки та здоров'я людини : підручник / В.В. Березуцький [та ін.] ; під ред. проф. В.В. Березуцького. – Харків : НТУ «ХПІ», 2018. – 553 с.

16. Липинський В. Правове забезпечення пожежної безпеки в Україні / В. Липинський. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 184 с.

17. НПАОП 0.00-4.03-04 «Положення про Державний реєстр нормативно-правових актів з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці України від 08.06.2004 р. №151.

18. НПАОП 0.00-4.09-07 «Типове положення про комісію з питань охорони праці підприємства». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. № 55.

19. НПАОП 0.00-4.11-07 «Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. № 56.

20. НПАОП 0.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15.

21. НПАОП 0.00-4.15-98 «Положення про розробку інструкцій з охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 29.01.98 р. № 9.

22. НПАОП 0.00-4.21-04 «Типове положення про службу охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 15.11.2004 р. № 255.

23. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 №1112 «Деякі питання розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві».

24. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 р. №994 «Перелік заходів та засобів з охорони праці, витрати на здійснення та придбання яких

включаються до валових витрат».

25. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці. Затверджено Головою Держгірпромнагляду 07.02.2008.

Інформаційні ресурси

1. <http://gnmc.kiev.ua> – Офіційний сайт Державного підприємства Головний навчально-методичний центр Держпраці.
2. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.
3. <http://www.dsns.gov.ua> – Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій.
4. <http://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.
5. <http://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система "Нормативні акти України (НАУ)".

1. Травми, професійні захворювання, нещасні випадки, пов'язані з виконанням службових обов'язків, їх причини та методи профілактики

Травма – це тілесне пошкодження, тобто порушення цілісності тканин та органів тіла в результаті зовнішнього впливу, що супроводжується розладом функцій окремих органів чи всього організму.

Виробнича травма – це травма, отримана працівником на виробництві та викликана невиконанням вимог безпеки праці.

Виробничий травматизм – це сукупність виробничих травм.

Нещасний випадок – це пригода, що викликала травму.

Нещасний випадок на виробництві – це випадок, що стався внаслідок дії на працівника небезпечного чи шкідливого виробничого фактора під час виконання працівником трудових обов'язків чи завдання керівника робіт. Нещасливий випадок на виробництві трактується як сукупність двох неодмінних складових: факту виконання працівником трудових обов'язків і наявності небезпечного виробничого фактора, від дії якого працівник власне й постраждав.

Трудове каліцтво – це втрата здоров'я працівника внаслідок травми чи нещасного випадку, які сталися під час виконання трудових обов'язків.

Професійними захворюваннями вважаються захворювання, які виникли виключно в результаті здійснення професійної діяльності з використанням шкідливих речовин або при певних видах робіт.

У загальному випадку можна виділити **4 групи причин виробничого травматизму**:

- 1 **Технічні причини** (несправність машин, відсутність огорож).

2 *Організаційні* (недостатня організація праці, робочого місця, відсутність інструктажу, нагляду).

3 *Санітарно-гігієнічні* (чинники виробничого середовища).

4 *Психофізіологічні* (особисті): перевтома, недисциплінованість, неприємності до роботи, алкоголь.

Безпека життя і здоров'я працівників у небезпечних ситуаціях залежить від таких *факторів*:

- **професійно-психологічна підготовленість;**
- **фізична та технологічна підготовленість;**
- **вміння використовувати предмети екіпіровки та вогнепальну зброю.**

Професійно-психологічна підготовленість поліцейського визначається трьома її основними елементами:

- а) оптимальною індивідуальною професійною концепцією діяльності у небезпечних ситуаціях;
- б) достатнім рівнем розвитку необхідних психологічних якостей;
- в) наявністю особистісної установки на «виживання» у небезпечних ситуаціях.

Безпека життя і здоров'я працівників Національної поліції в умовах безпосереднього протистояння з правопорушником або в інших небезпечних ситуаціях значною мірою залежить також від їх **фізичного стану та технологічної підготовленості**.

Поліцейський повинен мати такі якості: фізична сила, швидкість рухів, гнучкість, незвичність і несподіваність дій, досконала техніка бою.

Як свідчить аналіз нещасних випадків, загибелі та поранення працівників Національної поліції у небезпечних ситуаціях має місце у разі невикористання або некваліфікованого використання ними предметів екіпіровки та засобів захисної дії. За даними міжнародної поліцейської асоціації, третина випадків загибелі поліцейських зумовлена свідомим ігноруванням носіння бронежилетів у небезпечних ситуаціях.

До предметів екіпіровки і захисної дії належать:

- **засоби індивідуального захисту** (захисні шоломи, бронежилети, засоби захисту кінцівок і обличчя, протиударні і броньові щити);
- **засоби активного захисту** (палиці гумові, наручники, засоби газової дії та ін.);
- **засоби забезпечення спеціальних операцій.**

2. Розслідування та ведення обліку нещасних випадків та професійних захворювань в Національній поліції

Порядок розслідування та обліку травм затверджений Наказом Міністерства

внутрішніх справ України від 27 грудня 2002 року № 1346 «Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України».

Розслідуванню підлягають раптові погіршення стану здоров'я, поранення, травми, у тому числі отримані внаслідок тілесних ушкоджень, заподіяних іншою особою, гострі професійні захворювання і гострі професійні та інші отруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, інші ушкодження, отримані внаслідок аварій, пожеж, стихійного лиха (землетруси, зсуви, повені, урагани та інші надзвичайні події), контакту з тваринами, комахами та іншими представниками фауни і флори, що призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення потерпілого на іншу (легшу) роботу терміном не менш як на один робочий день, а також випадки смерті в підрозділі.

На кожний нещасний випадок, внаслідок якого були втрачені працездатність на 1 день і більше, або виникла необхідність переведення постраждалого на іншу, більш легку роботу, терміном не менше 1 дня, складається акт форми Н1 і беруться на облік нещасні випадки (у тому числі поранення), які сталися з працівниками в період проходження служби при виконанні службових обов'язків.

Якщо за висновками роботи комісії з розслідування прийнято рішення, що про нещасний випадок не повинен складатися акт за формою Н-1, тобто нещасний випадок не пов'язаний з виконанням службових обов'язків, про такий нещасний випадок складається акт за формою НТ.

Про кожний нещасний випадок працівник, який його виявив, або сам потерпілий повинні негайно **повідомити** безпосереднього керівника робіт чи іншу посадову особу підрозділу і вжити заходів до надання необхідної допомоги.

Керівник підрозділу, одержавши повідомлення про нещасний випадок, крім випадків зі смертельним наслідком та групових випадків травматизму, наказом або розпорядженням організовує його розслідування комісією не менше ніж три особи, до складу якої включаються:

- керівник (спеціаліст) служби охорони праці підрозділу (голова комісії),
- керівник (безпосередній або прямий начальник) структурного підрозділу, де працює потерпілий,
- інші посадові особи.

У підрозділах, де немає спеціалістів з охорони праці, головою комісії з розслідування призначається посадова особа, на яку наказом керівника покладені функції з питань охорони праці в порядку сумісництва.

У разі спроби самогубства працівника до складу комісії включається психолог.

Комісія зобов'язана протягом 3 діб розслідувати обставини нещасного випадку, скласти акти форми Н5 в 3 екземплярах та Н1 в 5 екземплярах і передати їх на затвердження керівнику підрозділу, який призначив комісію.

Акт форми Н1 (НТ) разом з матеріалами розслідування зберігаються в підрозділі протягом 45 років.

Якщо випадок не був розслідуваний своєчасно, або втрата працездатності настала не відразу, а через деякий час, то керівник зобов'язаний розслідувати факт нещасного випадку протягом 1 місяця з моменту звернення потерпілого із заявою незалежно від часу, що пройшов з моменту нещасного випадку.

Спеціальному розслідуванню підлягають:

- випадки загибелі працівників;
- групові нещасні випадки (у тому числі поранення), які сталися одночасно з двома і більше працівниками, незалежно від тяжкості ушкодження їх здоров'я;
- випадки смерті в підрозділі;
- випадки зникнення працівників;
- нещасні випадки з тяжкими наслідками, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого (за рішенням служби державного нагляду за охороною праці системи МВС України).

Спеціальне розслідування проводиться не більше 10 днів.

За результатами розслідування складається акт спеціального розслідування за формою Н-5, а також оформляються інші матеріали, у тому числі карта обліку професійного захворювання (отруєння) на кожного потерпілого, якщо нещасний випадок пов'язаний з гострим професійним захворюванням (отруєнням).

Акт спеціального розслідування підписується всіма членами комісії. Хто не погоджується з актом, повинен його підписати і додати до акта свою думку письмово.

До **складу комісії** із спеціального розслідування включаються заступник керівника органу, до сфери управління якого належить цей підрозділ (голова комісії) та представники: служб внутрішньої безпеки та розслідувань, державного нагляду за охороною праці системи МВС України, управління (відділу) роботи з персоналом, органу, до сфери управління якого належить підрозділ, керівник підрозділу, де стався випадок. У разі необхідності до складу комісії включаються представники інших підрозділів.

Мікротравматизм

Слід враховувати, що в промисловості, на транспорті, на будівництві та в інших галузях народного господарства має місце так званий мікротравматизм (легкі удари, порізи, отруєння, запорошення очей), який не враховується і тому може викликати приховані втрати робочого часу, тобто тимчасову непрацездатність. Як правило, звернення працівника в медпункт з цих приводів обмежується одноразовими відвідинами або взагалі потерпілий користується

цеховою аптечкою швидкої допомоги. Бюлетень при мікротравмах не видається.

Але дослідження показали, що ці втрати робочого часу від мікротравматизму можуть навіть перевищувати втрати від виробничого травматизму, тому їх теж треба враховувати і здійснювати профілактику. Особливо небезпечні удари голови. Вони можуть проявитися значно пізніше.

Спочатку при травмах з втратою працездатності до одного дня складалися акти довільної форми. Це заважало робити ґрунтовний аналіз і узагальнення, оскільки вимагало виявлення додаткових, не врахованих при складанні акта даних про саме робоче, про місце і причини травмування.

Тому зараз рекомендовано складати акт за формою Н1 в двох екземплярах, але підписувати його повинен майстер, громадський інспектор з охорони праці і особа, що надала медичну допомогу. Затверджується такий акт начальником цеху, або підрозділу. Один екземпляр акта залишається в цеху, а другий подається у відділ охорони праці.

Таке відношення до розслідування і вжиття заходів при будь-якій, навіть найбільш незначній травмі, призвело до поліпшення надання медичної допомоги безпосередньо в цехах. Крім того, аналіз травм, систематизація причин, які спричиняють їх, дозволяють більш точно визначити ділянку, технологічний прогрес, категорію працівників, де найбільш вірогідне виникнення травми, і вжити своєчасних заходів до її попередження.

Розслідування професійних захворювань

Всі уперше виявлені хронічні захворювання і отруєння підлягають розслідуванню.

Зв'язок профзахворювання з умовами роботи працівника визначається на підставі клінічних даних і санітарно-гігієнічної характеристики умов праці хворого.

Така характеристика видається після запиту керівника лікувально-профілактичної установи, яка обслуговує дане підприємство. Для встановлення остаточного діагнозу і зв'язку профзахворювання з впливом виробничих чинників і трудового процесу фахівець з професійної патології направляє хворого до спеціалізованої лікувально-профілактичної установи відповідно до переліку МОЗ. Якщо встановлений факт профзахворювання, ця установа складає повідомлення. Протягом 3 днів це повідомлення направляє підприємству, в санітарно-епідеміологічну станцію і лікувально-профілактичній установі, яка обслуговує це підприємство.

Власник підприємства зобов'язаний організувати розслідування причин кожного випадку профзахворювання протягом 7 днів після отримання повідомлення.

Розслідування проводиться комісією. Комісія складає акт розслідування за спеціальною формою в кількості 5 екземплярів протягом 3 діб після закінчення розслідування. Акти направляють:

- 1) хворому;
- 2) підприємству, де виявлено профзахворювання;
- 3) лікувально-профілактичній установі;
- 4) профспілковій організації;
- 5) 1 екземпляр залишається у санепідемстанції для аналізу і контролю.

3. Облік травматизму

Для зіставлення виробничого травматизму за окремі відрізки часу на кожному підприємстві необхідно не тільки враховувати кількість нещасних випадків, але і пов'язувати їх з кількістю працівників і тяжкістю нещасних випадків. Для цього служать коефіцієнти травматизму (показники).

До показників виробничого травматизму відносять:

- 1) Коефіцієнт частоти травматизму;
- 2) Коефіцієнт тяжкості травматизму;
- 3) Коефіцієнт втрат.

Коефіцієнт частоти травматизму – це середнє число потерпілих при нещасних випадках на підприємстві, що за звітний період доводяться на 1000 працюючих:

$$K_{\text{ч}} = \frac{n}{P} 1000,$$

де n – число потерпілих за звітний період;
 P – середньоспискове число працівників.

Коефіцієнт тяжкості травматизму – це середнє число людино-днів непрацездатності, що припадає на один нещасний випадок:

$$K_{\text{т}} = D/n,$$

де D – сумарне число днів непрацездатності за нещасними випадками, що закінчилися в звітному періоді;
 n – число потерпілих.

Коефіцієнт втрат – середнє число людино-днів непрацездатності, що припадає на 1000 працівників:

$$K = D * 1000 / P,$$

де n – число осіб, потерпілих при нещасних випадках у звітному періоді (півріччя, рік і т.п.) з втратою працездатності понад 1-го робочого дня;

P – середньоспискове число працівників, визначається шляхом

підсумовування середньоспискового числа працівників за кожний місяць звітного періоду і діленням цієї суми на кількість місяців звітного періоду;

D – загальне число л/днів непрацездатності за весь час хвороби (в робочих днях у всіх потерпілих, враховуючи померлих), тимчасова непрацездатність яких закінчилася в звітному періоді. Тут враховують і дні непрацездатності тих потерпілих при нещасних випадків, непрацездатність яких почалася в попередньому періоді, а закінчилася в звітному.

Методи аналізу виробничого травматизму

Нещасні випадки і профзахворювання, що відбулися на виробництві з метою профілактики, потрібно вивчати і аналізувати. Відомі такі методи аналізу:

- 1) статистичний;
- 2) монографічний;
- 3) топографічний;
- 4) груповий;
- 5) економічний.

Статистичний метод – заснований на вивченні матеріалів реєстрації і обліку нещасних випадків, зібраних за тривалий час (рік, півроку). Далі здійснюється систематизація їх за професіями, стажем роботи, статтями, віком, технічними чинниками, характером травм, подібністю обставин та ін. Будується залежність травматизму від вказаних чинників, які потім використовуються у профілактичній роботі. Цей метод найпоширеніший.

Монографічний метод – описовий, характеризується тим, що небезпечні або шкідливі умови роботи виявляються детальним обстеженням окремих робочих місць, цехів, машин, установок. Вивчаються нещасні випадки, що мали місце на даному об'єкті за минулий рік, розслідується характер технологічного процесу, наявність сигналізації, спецодягу, умови виробничої обстановки, тобто випадок вивчається комплексно.

Топографічний метод – полягає в тому, що на плані підприємства графічно зображаються випадки у вигляді умовних знаків за місцем їх виникнення. Таким чином, в основу його покладений аналіз місць, де відбуваються нещасні випадки. Цей метод найнаочніший, проте причин не зазначає.

Груповий метод – розкриває структуру загальних показників і виділяє головні групи причин, що спричинили травматизм, він також встановлює основні напрями витрачання коштів на попередження травматизму (різновид статистичного).

Економічний метод – полягає у визначенні економічного збитку від виробничого травматизму, а також в оцінці ефективності витрат, спрямованих на попередження нещасних випадків з метою оптимального розподілу засобів на заходи щодо охорони праці.

Разом з традиційними методами можна відзначити нові напрями:

- а) системний підхід до вирішення проблеми безпеки праці

(використовуються комплексні прийоми дослідження);

б) метод наукового прогнозування безпеки праці;

в) автоматизована система оперативного обліку і попередження виробничого травматизму.

4. Основні заходи по запобіганню травматизму та професійним захворюванням

У системі заходів профілактики травматизму особливе місце належить навчанню та інструктажу працівників безпечних прийомів праці. Багаторічною практикою встановлена єдина система навчання безпечних способів роботи. Форма цього навчання різна і відповідає цільовому призначенню.

Основні технічні та організаційні заходи щодо профілактики виробничого травматизму та професійної захворюваності.

Технічні заходи – технічні засоби, що забезпечують безпечні і нешкідливі умови праці, та пов'язані з впровадженням нового обладнання, пристроїв і приладів безпеки і безпечною експлуатацією засобів виробництва.

Нормативно-методичні заходи:

- розробка посібників і рекомендацій;
- розробка нормативно-правової бази з охорони праці на підприємстві;
- забезпечення необхідною нормативно-правовою документацією функціональних служб, окремих структурних підрозділів та робочих місць;
- забезпечення програм і розробка методик навчання з питань охорони праці;
- розробка розділів охорони праці в посадових інструкціях, інструкціях за професіями;
- перегляд НПАОП підприємства.

Організаційні заходи:

- контроль за технічним станом обладнання, інструментів, будівель і споруд;
- контроль за дотриманням вимог нормативних документів з охорони праці;
- нагляд за обладнанням підвищеної небезпеки;
- організація навчання, перевірка знань з питань охорони праці і інструктажів робітників підприємства;
- контроль за виконанням технологічного процесу відповідно до вимог охорони праці;
- організація належних умов до проїздів і проходів відповідно до вимог охорони праці;
- забезпечення працівників засобами індивідуального та колективного захисту;
- забезпечення відповідними знаками безпеки, плакатами.

Санітарно-гігієнічні заходи:

- контроль за впливом виробничих факторів на здоров'я працівників;
- забезпечення санітарно-побутових умов згідно з діючими нормами;
- атестація робочих місць відповідно до їх нормативним актам з охорони праці;

- планування заходів щодо поліпшення санітарно-гігієнічних умов праці;
- паспортизація санітарно-технічного стану умов праці.

Соціально-економічні заходи:

- надання пільг і компенсацій працівникам, які працюють зі шкідливими і небезпечними умовами праці;
- створення умов для економічної зацікавленості роботодавця і працівника у поліпшенні умов і підвищенні безпеки праці;
- соціальне страхування працівників роботодавцем;
- фінансування заходів з охорони праці;
- відшкодування роботодавцем працівнику збитків у разі каліцтва.

Лікувально-профілактичні заходи:

- надання медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків на виробництві;
- контроль за здоров'ям працюючих протягом їхньої трудової діяльності;
- лікувально-профілактичне харчування працівників, які працюють на роботах зі шкідливими і небезпечними умовами праці;
- проведення медичних оглядів працівників (попередніх та періодичних);
- дотримання охорони праці жінок, неповнолітніх та інвалідів;
- відшкодування потерпілому працівнику витрат на лікування, протезування, придбання транспортних засобів та інші види медичної допомоги.

Наукові заходи:

- прогнозування соціально-економічних наслідків нещасних випадків і аварій;
- моделювання аварійних ситуацій і розробка заходів щодо їх відвернення;
- плани локалізації і ліквідації аварії;
- оцінка ефективності управління охороною праці;
- підготовка науково обґрунтованих технічних рішень, спрямованих на підвищення безпеки і поліпшення умов праці.

Інформаційне забезпечення - інформаційна підтримка при проведенні нормативно-методичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, лікувально-профілактичних, соціально-економічних, наукових досліджень, спрямованих на збереження безпеки праці, здоров'я працюючих.

5. Інструктажі з питань охорони праці, їх види та порядок проведення

Працівники, під час прийняття на роботу та періодично, повинні проходити на підприємстві інструктажі з питань охорони праці, надання першої медичної

допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також з правил поведінки та дій при виникненні аварійних ситуацій, пожеж і стихійних лих.

За характером і часом проведення інструктажі з питань охорони праці поділяються на вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий.

Вступний інструктаж

Проводиться:

- з усіма працівниками, які приймаються на роботу;
- з працівниками інших організацій, які прибули на підприємство і беруть участь у виробничому процесі або виконують інші роботи для підприємства;
- з учнями та студентами, які прибули на підприємство для проходження трудового або професійного навчання;
- з екскурсантами у разі екскурсії на підприємство.

Вступний інструктаж проводиться спеціалістом служби охорони праці, який в установленому Типовим положенням порядку пройшов навчання і перевірку знань з питань охорони праці.

Вступний інструктаж проводиться в кабінеті охорони праці або в приміщенні, що спеціально для цього обладнано, з використанням сучасних технічних засобів навчання, навчальних та наочних посібників за програмою, розробленою службою охорони праці з урахуванням особливостей виробництва.

Запис про проведення вступного інструктажу робиться в журналі реєстрації вступного інструктажу з питань охорони праці, який зберігається службою охорони праці або працівником, що відповідає за проведення вступного інструктажу, а також у наказі про прийняття працівника на роботу.

Первинний інструктаж проводиться до початку роботи безпосередньо на робочому місці з працівником:

- новоприйнятим на підприємство або до фізичної особи;
- який переводиться з одного структурного підрозділу підприємства до іншого;
- який виконуватиме нову для нього роботу;
- відрядженим працівником іншого підприємства, який бере безпосередню участь у виробничому процесі на підприємстві.

Проводиться з учнями, курсантами, слухачами та студентами навчальних закладів:

- до початку трудового або професійного навчання;
- перед виконанням кожного навчального завдання, пов'язаного з використанням різних механізмів, інструментів, матеріалів тощо.

Первинний інструктаж на робочому місці проводиться індивідуально або з групою осіб одного.

Повторний інструктаж проводиться на робочому місці індивідуально з окремим працівником або групою працівників, які виконують однотипні роботи, за обсягом і змістом переліку питань первинного інструктажу.

Повторний інструктаж проводиться в терміни, визначені нормативно-правовими актами з охорони праці, які діють у галузі, або роботодавцем з урахуванням конкретних умов праці, але не рідше:

- на роботах з підвищеною небезпекою – 1 раз на 3 місяці;
- для решти робіт – 1 раз на 6 місяців.

Позаплановий інструктаж проводиться з працівниками на робочому місці або в кабінеті охорони праці:

- при введенні в дію нових або переглянутих нормативно-правових актів з охорони праці, а також при внесенні змін та доповнень до них;
- при зміні технологічного процесу, заміні або модернізації устаткування, приладів та інструментів, вихідної сировини, матеріалів та інших факторів, що впливають на стан охорони праці;
- при порушеннях працівниками вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що призвели до травм, аварій, пожеж тощо;
- при перерві в роботі виконавця робіт більш ніж на 30 календарних днів – для робіт з підвищеною небезпекою, а для решти робіт – понад 60 днів.

Позаплановий інструктаж з учнями, студентами, курсантами, слухачами проводиться під час проведення трудового і професійного навчання при порушеннях ними вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що можуть призвести або призвели до травм, аварій, пожеж тощо.

Позаплановий інструктаж може проводитись індивідуально з окремим працівником або з групою працівників одного фаху.

Цільовий інструктаж проводиться з працівниками:

- при ліквідації аварії або стихійного лиха;
- при проведенні робіт, на які відповідно до законодавства, оформлюються наряд-допуск, наказ або розпорядження.

Цільовий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або з групою працівників.

Первинний, повторний, позаплановий і цільовий інструктажі проводить безпосередній керівник робіт (начальник структурного підрозділу, майстер) або фізична особа, яка використовує найману працю.

Первинний, повторний, позаплановий і цільовий інструктажі завершуються перевіркою знань у вигляді усного опитування або за допомогою технічних засобів, а також перевіркою набутих навичок безпечних методів праці, особою, яка проводила інструктаж.

При незадовільних результатах перевірки знань, умінь і навичок щодо безпечного виконання робіт після первинного, повторного чи позапланового інструктажів, протягом 10 днів додатково проводяться інструктаж і повторна перевірка знань.

При незадовільних результатах перевірки знань після цільового інструктажу допуск до виконання робіт не надається. Повторна перевірка знань

при цьому не дозволяється.

Про проведення первинного, повторного, позапланового та цільового інструктажів та їх допуск до роботи, особа, яка проводила інструктаж, уносить запис до журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці на робочому місці

У разі виконання робіт, що потребують оформлення наряду-допуску, цільовий інструктаж реєструється в цьому наряді-допуску, а в журналі реєстрації інструктажів – необов'язково.

Перелік професій та посад працівників, які звільняються від повторного інструктажу, затверджується роботодавцем. До цього переліку можуть бути зараховані працівники, участь у виробничому процесі яких не пов'язана з безпосереднім обслуговуванням об'єктів, машин, механізмів, устаткування; застосуванням приладів та інструментів, збереженням або переробкою сировини, матеріалів тощо.

Тематика та порядок проведення інструктажів з питань охорони праці для учнів, курсантів, слухачів, студентів під час трудового і професійного навчання у навчальних закладах визначаються нормативно-правовими актами в галузі освіти.